

ՊԵՆՏԱՆԻ ԺՆՊՈՒՆՆԵՐ

ԶՈՐՔԵՐԻ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ԳԱՂՏՆԻ ԶԵՆՔ Է

Բարոյական վիճակը կարելի է բնութագրել որպես հասարակության գաղտնի զենք: Որոշ ժամանակ առաջ Հիտլերը մեր դեմ գաղտնի զենք կիրառեց՝ մագնիսական ական, որը, սակայն, ինչպես պարզվեց, այնքան էլ գաղտնի չէր, ինչպես նա էր կարծում: Իհարկե, ականը մեծ վնաս և անհանգստություն պատճառեց, քանի դեռ նրա գաղտնիքը չէր բացվել: Սակայն համեմատաբար կարճ ժամանակահատվածում անգլիական ծովայիններին հաջողվեց որսալ, լիցքաթափել և մասերի բաժանել այդ ականներից մեկը: Գաղտնիքը դադարեց գաղտնիք լինելուց: Պարզ մի սարք, որը ստացան մեր նավերը, բավական եղավ, որպեսզի զրոյի հավասարեցվի ժամանակակից զենքի ամենաավերիչ ու հասարակ տեսակներից մեկի նշանակությունը:

Այդ իմաստով բարոյական վիճակը զենք չէ և իրենից գաղտնիք չի ներկայացնում: Նրա գոյությունը հայտնի էր դեռևս հազարամյակներ առաջ: Բայց միայն տաղանդավոր ղեկավարներն են կարողացել գնահատել և օգտագործել այն: Նապոլեոնը, հավանորեն, այլ ականավոր զորավարների շարքում ամենից լավ էր հասկանում զորքի բարոյական վիճակի նշանակությունը: Նա ասում էր, որ մարտական բարձր ոգի ունեցող մեկ զինվորը այդ զենքը չունեցող երեք զինվոր արժե: Բարոյական վիճակը գաղտնիք է միայն այնքանով, որ անտեսանելի է և անշոշափելի: Դա մարդուն հայտնի ամենահզոր զենքն է, ավելի հզոր, քան ամենածանր տանկը, քան ամենահզոր հրանոթը, քան ամենավերիչ ռումբը: Զորքի բարձր բարոյական վիճակը այն միջոցն է, որը կա-

րող է պարտութիւնը վերափոխել հաղթանակի: Բանակը պարտված չէ այն-
քան ժամանակ, քանի դեռ այն չի տոգորվել պարտութիւն գիտակցութեամբ,
քանզի պարտութիւնը մտքի հատկութիւն է, այլ ոչ թե ֆիզիկական վիճակ:

Մի հատված բերենք մարտական պատրաստութիւն հրահանգից.
«Զորքի բարոյական վիճակի ամրապնդումը մարտական պատրաստութիւն
կարևորագույն խնդիրն է: Զորքերի բարոյական կայունութիւնը կազմված է
կարգապահութիւնից, մարտական ոգուց, հաղթանակի հասնելու կամքից,
ինքնատիրապետումից, սեփական արժանապատւութիւն զգացումից, պարտ-
քին նվիրվածութիւնից և պատվի բարձր գիտակցութիւնից»:

Հեշտ չէ մեզ բավարարող սահմանում տալ հաշվարկման շենթարկվող
այնպիսի մի որակի, ինչպիսին բարոյական վիճակն է, բայց մեզ կհասկանան,
եթե մենք այն սահմաններ որպէս հոգեկան վիճակ: «Բարոյական վիճակը» ա-
վելի լայն հասկացութիւն է, քան ֆիզիկական կամ մտավոր վիճակը: Այն չի
կարելի պարփակել լոկ բարոյականութեան նեղ շրջանակներում: Իսկապէս,
դա մի երևույթ է, որը դուրս է գալիս այդ բոլոր հասկացութիւնների սահման-
ներից, միաժամանակ որպէս ելման կետ ունենալով հենց դրանք: Բարոյական
վիճակը «հոգեկոր» (կամ «հոգեկան») հասկացութեամբ բնութագրելով մենք
չենք պատրաստվում այն համարել միայն աստվածավախ մարդկանց և սպի-
րիտուալիստների արտոնյալ ոլորտը: Այդ հասկացութիւնը մենք օգտագոր-
ծում ենք ոչ թե աստվածաբանական, այլ փիլիսոփայական իմաստով, և նա,
ում դա դուր չի գալիս, կարող է այդ երևույթին «հոգեկան վիճակ» անունը
տալ, թեև նման սահմանումը մեզ ավելի քիչ է բավարարում:¹

Բարոյական բարձր վիճակի ազդեցութիւնը ծանոթ է յուրաքանչյու-
րին: Երբեմն երրորդ կարգի ֆուտբոլային թիմը հաղթում է առաջնակարգ թի-
մին, թեև իր վարպետութեամբ անհույս կերպով հետ է մնում նրանից: Մոնսի
շրջանից 1914 թվականին նահանջելիս համեմատաբար փոքրաթիվ անգլիա-
կան զորքը հեշտութեամբ կարող էր ոչնչացվել, սակայն անգլիացիների ավելի
բարձր բարոյական վիճակը նրանց թույլ տվեց ի չիք դարձնել գերմանացիներ-
ի թվային գերազանցութիւնը: Գերմանացիների հարձակումը հաջողվեց
կանգնեցնել ոչ թե կրակով, որն այն ժամանակ չափազանց ուժեղ էր, այլ կամ-
քի ուժով: Կամ, որպէս օրինակ, կարող ենք վերցնել գերմանական «Կոմս
Շպեե» «գրպանային» գծանավը: Ըստ ֆիզիկական բոլոր չափումների այն

¹ Ներկա գրքի լույս տեսնելուց հետո անհատի և սոցիալական խմբերի բարոյականու-
թյան հոգեբանության ուսումնասիրության գործում զգալի առաջընթաց է գրանցվել –
խոսքն առաջին հերթին Ժ.Պիաժեի և Լ.Կոլբերգի հետազոտությունների մասին է – բայց
այդ նոր արդյունքները, բնականաբար, այս աշխատության մեջ արտացոլվել չէին կա-
րող: Թարգմ. ծնթ.:

պետք է ջարդուփշուր աներ «էքսետեր», «Այաքս» և «Աքիլլես» նավերին, քանի որ նրա հրետանին ճնշող գերազանցություն ուներ անգլիական այդ նավերի նկատմամբ:² Բայց տեղի ունեցավ բոլորովին այլ բան. այդ նավն այնպիսի վնասվածքներ ստացավ, որ անձնակազմը ստիպված եղավ ջրասույզ անել այն: «Կոմս Շպեե» նավի նկատմամբ տարած հաղթանակը ձեռք բերվեց նաև անգլիական նավերի անձնակազմի կամքի հսկայական ուժի շնորհիվ. այդ մարդիկ մարտական այնպիսի ուժեղ ոգի ունեին, որ դրանով լրացրին իրենց թնդանոթների հզորության պակասը: Առանց այդպիսի գերազանցության անձնակազմներն անխուսափելիորեն ջրի հատակը կգնային:

Բարոյական ցածր վիճակի ողբերգական ազդեցությունը առավել քան ակնհայտորեն ազդեց Ֆրանսիայի վրա: Այն ազգը, որը միշտ հռչակվել է իր կենսական դիմացկունությունը, մի քանի շաբաթների ընթացքում ծնկի բերվեց: Նրա ղեկավարները շղթայվեցին, բանակը գերի ընկավ, իսկ մամուլին դնչակալ հագցրին: Նրա հարստությունները թալանված էին, իսկ ժողովուրդը՝ ստրկացված:

Իր «Ինչու՞ ընկավ Ֆրանսիան» փայլուն գրքում Անդրե Մորուան գրում է. «Այժմ կարելի է ասել, որ Ֆրանսիան պատերազմը տանուլ տվեց հենց այն պահին, երբ այն սկսվեց»: Արդեն միայն Մաժինոյի գծի նշանակության գերազնահատումը, որի հետևանքով նախաձեռնությունն ամբողջությամբ զիջեցին հակառակորդին, իսկապես կործանարար էր, բայց կային նաև այլ գործոններ, որոնք մեծ վտանգ էին պարունակում: Ժամանակակից սպառազինության և հանդերձանքի պակասի պատճառով բանակի նյութական վիճակը չափազանց վատ էր: Ղեկավարությունը հուսահատ վիճակում էր. տարիներ շարունակ նա զբաղված էր հասարակական կարծիքն ուսումնասիրելով, մինչդեռ պետք էր ազդել նրա վրա: Զեոնարկատերերն ու բանվորները միմյանց ի բնե թշնամիներ էին համարում, որի հետևանքով նենգ թշնամու դեմ միացյալ ճակատ կազմելն անհնարին էր դառնում: Դրա հետևանքով ազգի կենսունակությունը նվազում էր: Թվարկված գործոնները առավելապես բարոյական բնույթ ունեին, և հենց դրանք էլ հանգեցրին առաջնակարգ գերտերության ջախջախմանը:

Սխալված չենք լինի, ասելով, որ եթե այդ թերությունները արմատախիլ չարվեն, ապա կարող են հանգեցնել ցանկացած կոլեկտիվի քայքայման՝ լինի դա գումարտակ, գունդ թե բանակ:

² Խոսքը անգլիական երեխաների մասին է, որոնք լուրջ վնասվածքներ պատճառեցին գերմանական «Կոմս Շպեե» «գրպանային» նավին և Լա-Պլատա գետի գետաբերանի մոտ 1935 թ. դեկտեմբերի 17-ին այն ջրասույզ արվեց: (ռուսերեն խմբագրի ծնթ.):

Ֆրանսիայի անկումը պայմանավորված էր հետևյալ պատճառներով. 1) վատ կառավարում, 2) այն երևույթի բացակայություն, որին մենք «ընկերային ոգի» անունն ենք տալիս, 3) բարոյական ցածր, ընկճված վիճակ, 4) նախաձեռնության պակաս և 5) անկարգապահություն: Եթե ժամանակ տանք, ապա այս արատներից յուրաքանչյուրը կարող է փոշու վերածել քաղաքակրթությունը:

Ավարտելով այս հարցի քննարկումը, հետաքրքիր կլինեի գոնե թուրքիկ կերպով ծանոթանալ այն խորհուրդներից մի քանիսին, որ տալիս է Մոռուան.

«Ուժեղ լինել: Եթե ազգը պատրաստ չէ մեռնել հանուն ազատության, ապա կկորցնի այն:

Գործել արագ: Ժամանակին արտադրված տասը հազար ինքնաթիռն ավելի լավ է, քան թե ճակատամարտից հետո արտադրված հիսուն հազարը:

Կառավարել հասարակական կարծիքը: Ղեկավարը ուղի է ցույց տալիս, այլ ոչ թե գնում է ուրիշի հետքերով:

Պահպանել երկրի միասնությունը: Քաղաքական կուսակցությունները նույն նավի ճանապարհորդներն են: Եթե նրանք ջրասույզ անեն այն, ապա կզոհվեն բոլորը:

Ղեկավարներից պահանջել, որպեսզի նրանք ազնիվ կյանքով ապրեն: Արատը, ինչպիսին էլ այն լինի, օգնում է թշնամուն:

Անվարան հավատալ այն գաղափարներին և կենսակերպին, որոնց համար պայքարում ես: Հենց հավատն է, որ բանակներ և նույնիսկ զենք է ստեղծում: Ազատությունը արժանի է, որ նրան ավելի ջերմորեն ծառայես, քան թե բռնապետությանը»:

Համարձակ խոսքեր են: Դրանք պետք է թափանցեն յուրաքանչյուրի սիրտը, ում բախտ է վիճակվել ղեկավար լինել:

Վերը բերված բոլոր օրինակները վկայում են, որ բարոյական վիճակը կենաց ու մահու խնդիր է: Այն չի կարելի արհամարհել: Յուրաքանչյուր լավ կազմակերպված բանակի հրամանատարություն շահագրգռված է, որպեսզի իր զորքերը մարտական պատրաստության բարձր աստիճան ունենան, իսկ եթե նրա ավոր է՝ ապահովված լինեն լավագույն զենքով և նյութական գերազանցության հասնեն հակառակորդի նկատմամբ: Սակայն նյութական գերազանցությունն այնքան կարևոր չէ, որքան բարոյականը: Բանակի համար զորքերի բարոյական ցածր, ընկճված վիճակը ավելի վտանգավոր է, քան զենքի պակասը:

Ինչպե՞ս ձեռք բերել այդ այնքան ցանկալի արժանիքները: Անշուշտ, դրանց զարգացումը կախված է բազմաթիվ գործոններից, որոնք նախապես

հաշվի առնելը խիստ դժվար է: Դրանք են. լավ կառավարումը, կարգապահությունը, պրոֆեսիոնալ ուսուցումը, զենքն ու հանդերձանքը, տրամադրությունը, հայրենասիրությունը, պատիվը, արժանապատվության զգացումը, ինքնատիրապետումը, նվիրվածությունը, հաղթելու կամքը, սնունդը, հանգիստը, քարոզչությունը և այլն:

Սակայն բարոյական վիճակը այդ գործոնների պարզ հետևանքը չէ, քանի որ հաճախ դրանցից միայն մեկի բացակայությունն արդեն բավական է, որպեսզի կաշկանդվի մյուսների ազդեցությունը: Օրինակ՝ մարտի ժամանակ վատ ղեկավարումը կարող է քայքայել զորքի բարոյական վիճակը նույնիսկ հակառակ այնպիսի այլ գործոնների ազդեցության, ինչպիսիք են մարտական պատրաստությունը, զենքն ու հանդերձանքը, նախկինում ձեռք բերված հաջողությունները և այլն: Անհրաժեշտ է մշտապես հիշել, որ ի դեմս բարոյական վիճակի մենք գործ ունենք ավելի շուտ անորոշ, քան թե որոշակի երևույթի հետ: Կառավարումը կենսակերպ է, և այդ կենսակերպը ղեկավարողների և ղեկավարվողների մոտ առաջ է բերում հոգեկան վերելք, որը և հոգեկան այնպիսի վիճակի արտահայտությունն է, որին տվել են «բարոյական վիճակ» անունը: